

נושא העבודה

זכויות יוצרים

תאריך: ינואר 2017

הקדמה אישית

ענף זכויות היוצרים הוא ענף התוך דיני הקניין הרוחני בו אנו נפגשים באופן יום-יומי מבלי לשים לב. נושא זה עניין אותה בגלל מספר סיבות. ראשית, לאימי יש הוצאה לאור של ספרים ולפניי מספר חודשים (בתקופת בחירת הנושא

לעבודה) גילינו כי חברה אחרת העתיקה ממנה עיצוב של ספר. ולכן החלטתי שאני מעוניינת מאוד לחקור את הנושא הזה ולהיות מעורה בנושא זה ובחקיקתו. שנית, אני וסביבתי נפגשים עם נושא זה באופן יום יומי ומתמיד בלי לשים לב בפעולות יום יומיות כמו הורדת מוזיקה לטלפון, צפייה בסרטים באינטרנט, הורדת מסמכים ותמונות מהאינטרנט ועוד. מבלי לשים לב, אנו עוברים על חוקיו של חוק זה. בנוסף, עניין אותי לחקור את הניגוד בין הרצון של האומן שיצירתו תגיע לתפוצה הרחבה ביותר ובכך לזכות באהבה ואהדת הציבור ועם זאת לשמור על זכותו שהיצירה תישאר על שמו ושהוא ירוויח את הרווח הנגזר מיצירה זו. יותר על כך, עניין אותי לשמוע מה נחקק ונאמר לגביי זכויות יוצרים בתקופת המשפט העברי, מכיוון שזו תחום שהוא חדשני יותר מתקופה זו, לכן רציתי לחקור את החקיקה לנושא זה גם המשפט העברי.

חוק זכויות יוצרים מגן על היצירה של יוצר בה הושקעו מרצו, כישרונו וזמנו, וקובע רשימה של סוגי יצירות המוגנות בזכויות אלה. אני סבורה שמרבית הציבור לא בקיא בחוקים אלה ולכן עובר עליהם. אני מאמינה כי ללא חוק זכויות היוצרים הייתה סכנה ליצירה התרבותית בארץ מכיוון שהייתה פוגעת בפרנסתם של האומנים וגם ברצון שלהם ליצור יצירה משמעותית ששמן יוטבע עליה.

תוכן עניינים

2.....הקדמה אישית

4.....מבוא

משפט ישראלי

5-11.....מהות ההגנה ועיקרי החוק.

14-12.....אופן האכיפה, ענישה ומטרתה.

משפט עברי

15-18.....מהות ההגנה ועיקרי החוק.

19-21.....ביסוס ההסכמות והעונשים הנגזרים מכך.

22.....השוואה בין המשפט העברי למשפט הישראלי.

23.....סיכום.

24-26.....ביבליוגרפיה.

מבוא

תחום זכויות היוצרים הינו תחום חדש יחסית שעלה לשיח רק בשלהי המאה ה-15 עם המצאת הדפוס. תחום זכויות היוצרים נוגע לקניינו (הרוחני במקרה זה) של האדם. סעיף 3

לחוק יסוד קובע כי "אין פוגעים בקניינו של אדם"¹. זכות זו מבטיחה שקניינו של אדם שהוא צבר או נשבר על ידי משפחתו יישאר ברשותו, ללא חשש שיילקח ממנו ללא סיבה מוצדקת ונוגעת גם בנושא של קניינו רוחני, "נכסים בלתי מוחשיים", זאת אומרת פרי יצירתו של אדם, לאו דווקא בהיבט הכלכלי של העניין. אחד הענפים המרכזיים בתחום הקניין הרוחני הוא דין זכויות היוצרים. אף על פי שחוק זכויות יוצרים נחקק בכנסת ישראל רק בשנת 2007² (חשוב לציין כי נחקק על ידי הבריטים בשלטונם חוק הנוגע לזכויות יוצרים כבר ב-1911)³ והוכרזה כבר ב-1948 ההכרזה האוניברסלית בדבר זכויות אדם ובה נכתב כי: "כל אדם זכאי להגנת האינטרסים המוסריים והחומריים הכרוכים בכל יצירה מדעית, ספרותית או אומנותית שהיא פרי רוחו"⁴.

העידן הדיגיטלי כיום מאפשר בקלות לעבור על החוק, מבלי לשים לב לכך או בכלל לדעת שזוהי עבירה פלילית. אין סוף אפשרויות של הורדת שירים, תמונות, סרטים, סדרות, מסמכים ומאמרים – מידע זמין וללא מגבלה מאפשרים לנו להפר על חוק זכויות היוצרים בכל רגע נתון ובכך לפגוע ביוצרים ובפרנסתם.

עם זאת, עלינו לזכור שחוק זכויות היוצרים יכולים דווקא לדכא את הרצון של יוצרים ליצור, בעקבות איום לקבלת תביעה על הפרת זכויות יוצרים על התוכן אותו יצרו, בעקבות דמיון כזה או אחר ליצירה אשר נוצרה כבר על חבל דק זה מהלך חוק זכויות היוצרים, אשר בסופו של דבר נועד להגן על היצירה ולעודד את יצירתה. בעבודתי אעסוק במהות חוק זכויות היוצרים, בשני צדדיו של נושא זה המתחיות בין הרצון להגן על זכויותיו של היוצר לבין חופש המידע וזכות הציבור ליהנות מהתרבות והאומנות ובענישה הנוגעת לנושא.

משפט ישראלי

מהות ההגנה ועיקרי החוק

דיני זכויות יוצרים הינם תחום בדיני הקניין הרוחני. דיני הקניין הרוחני נוגעים לזכותו

¹ חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו התשנ"ב-1992

² חוק זכויות יוצרים, התשס"ז (2007)

³ חוק זכויות יוצרים, התרע"ב (1911)

⁴ 'o' 27 (2) להכרזה האוניברסלית בדבר זכויות אדם-1948.

משל כל אדם לשמור על נכסיו ורכושו מבלי חשש שיילקח ממנו ללא סיבה מוצדקת. הקניין הרוחני הוא שם כולל לזכויות הקשורות לבעלות נכסים מוחשיים או פיזיים, אלא נכסים שהם יצירתו של המחשבתית של האדם. דוגמאות לכך הן: סרטים, ספרים, מאמרים, יצירות אומנות, המצאות, צילומים ועוד. זכויות אלו נועדו להוות תמריץ להמצאה וליצירה על מנת שהיוצרים לא יחששו כי תילקח מהם עבודתם, הרווח הכלכלי שלה וזכויותיהם הבלעדית עליה- מגן על שימוש בלתי מורשה ביצירתם. בכך חוק זה מעודד ביטויים רבים יותר בשוק האומנותי.

חוק זכויות היוצרים אינו מגן על כל מה שנמצא ביצירה, אלא רק על חלקים מסוימים ממנה-המידע המוגן על ידי חוק זכויות היוצרים אינו המידע המופיע ביצירה אלא **דרך הביטוי של מידע זה**. דיני זכויות יוצרים קובעים הבחנה בסיסית⁵ לפיה רעיונות הגלומים ביצירה או כל עובדה המופיעה בתוך יצירה אינם מוגנים, ואילו הביטוי שלהם ביצירה- מוגן. למשל- עובדות המצוינות בסרט\ ספר היסטורי או דוקומנטרי, המתאר תקופה היסטורית, כלומר דברים שהתרחשו במציאות- לא יהיו מוגנות ע"י דיני זכויות יוצרים, אך הסרט או הספר עצמם, הפרשנות של היוצר לאירועים ודרכי הביטוי הייחודיים לו - כן. ניתן למנוע מאנשים להעתיק את הביטוי האמנותי הייחודי לעובדות, אך לא את תוכן העובדות, מכיוון שהעבודות מתוקף היותן עובדות הינן החלת הכלל-הן אינן פרי מחשבתו של אדם מסוים. הבחנה זו נעשית לטובת הכלל על מנת שלא "יוחרם" מידע בסיסי מנחלת הכלל, דיני זכויות היוצרים נוגעים רק ליצירה ולביטוי. אולם יש הסבורים, כמו יהושע ויסמן, משפטן ישראלי וחתן פרס ישראל לחקר המשפט, כי אף רעיונות צריכים להיות מוגנים בחוק, שכן גניבת רעיון לא פחות מוסרית מגניבת ביטוי הרעיון. "אם על פי תחושתנו יש פסל מוסרי בפלגיאט של רעיונות, האין זה ראוי שגם בית המשפט ייתן ביטוי לתחושה זו?"⁶ כפי שמשתקף ממאמרו בנושא, לדידו איסור העתקת רעיונות הגלומים ביצירה לא יפגע במפעל התרבות בחברה, או בהשראה ששואבים יוצרים חדשים מיצירות ויוצרים קודמים.

בדיני זכויות יוצרים לא נדרש רישום של הבעלות במרשם הייעודי (בניגוד לדוגמא לחובת

⁵ ס' 5 לחוק זכויות יוצרים התשס"ז-2007.
⁶ יהושע ויסמן- הזכות האישית (droit moral) בדיני זכות יוצרים- (עמ' 59).

רישום בטאבו בדיני מקרקעין) ועצם קיום היצירה מגנה עליה בחוק זכויות היוצרים, אם היא עומדת בתנאים מסוימים מאשר יפורטו בהמשך העבודה. עם זאת, נהוג לתת סימן ביצירה מוגנת בזכויות שומרות באמצעות הסימון © (קיצור של המילה הלועזית (copyright)- וילדו יופיע הביטוי "כל הזכויות שמורות". ישנם שלושה תנאים הנקראים "תנאים לרכישת הגנה" וקובעים מה מוגדר כיצירה ולכן יוגן על ידי חוק זכויות יוצרים. יצירה מקורית- על היצירה לנבוע מהיוצר ולא מהעתקה. מקוריותה של יצירה נבדקת בשלושה רכיבים:

- א. מקור היצירה- חייב להיות ביוצרה, לא בהעתקה.
 - ב. השקעה- היצירה חייבת לשקף השקעה של משאב אנושי כלשהו. משאב זה יכול להיות כסף/ מאמץ/ זמן, כל דבר שהיה כרוך ביצירת היצירה.
 - ג. יצירתיות- בית המשפט קובעים כי יצירה חייבת לגלם יצירתיות, ביטוי אישי של היוצר. כמעט ואין פסק דין בעולם שעסקו בדרישה זו, שכן היא קשה להגדרה, ניסוח ובדיקה.
2. אחת מ- 4 סוגי היצירות- מוזיקלית, אומנותית, ספרותית או דרמטית. סוגי היצירות הללו מוגדרות על דרך הריבוי, בהגדרה פתוחה ועל ידי מתן דוגמאות, שאינה כוללת רק את מה שנכלל בגדר יצירות קלאסיות, בשל חוסר הודאות בנוגע להגדרת יצירה. "יצירה אמנותית" – לרבות רישום, ציור, יצירת פיסול, תחריט, ליטוגרפיה, מפה, תרשים, יצירה אדריכלית, יצירת צילום ויצירת אמנות שימושית; "יצירה דרמטית" – לרבות מחזה, יצירה קולנועית, יצירה דרמטית- מוסיקלית, יצירת מחול ופנטומימה; "יצירה ספרותית" – לרבות יצירה המבוטאת בכתב, הרצאה, טבלה, לקט, וכן תוכנת מחשב⁷;
- יצירות מוזיקליות אינן מוגדרות אך כל ז'אנר יכול לקבל הגנה בהתקיים שאר התנאים.

⁷ ס' 1 לחוק זכויות יוצרים התשס"ז-2007

3. היצירה חייבת להיות מקובעת - על היצירה להיות מעוגנת באופן מוחשי, פיזי

כלשהוא, בכתב, בקובץ אלקטרוני, בצילום. עליה להיות מתועדת כדי שאנשים יזכו ליהנות ממנה, להעשרת הציבור.

אולם אין דרישות פורמאליות בדיני זכויות יוצרים. לא קיים הליך של בחינה לזכויות יוצרים- שכן היצירה היא רבה, מגוונת ובלתי מוגבלת, אין רשות הבודקת זכאות להגנה זו. זכות יוצרים נוצרת באופן אוטומטי עם מעשה היצירה. לפי אמנת ברן⁸, ברוב המדינות בעולם אין צורך בנקיטת פעולה פורמאלית כלשהי, כמו ברישום היצירה במשרד כלשהו.

אמנת ברן היא אמנה בינלאומית המגנה על זכויות יוצרים ומחייבת הכרה בזכות היוצרים ביצירה ללא דרישות פורמאליות כלשהן. קודם לאמנת ברן היו קיימים חוקים במספר מדינות, שהגנו מקומית על יוצרים בני המדינה, אולם הדבר לא מנע העתקה בינלאומית. חשיבותה הגדולה של האמנה הייתה בהעלאת ההגנה על זכויות יוצרים מרמת המדינה הבודדת לרמה הבינלאומית. יוזם האמנה היה הסופר הצרפתי ויקטור הוגו. היא התפתחה ושונתה פעמים רבות: בפריז ב-1896, בברלין ב-1908, בברן ב-1914 (אז הושלמה), ברומא ב-1928, בבריסל ב-1948, בסטוקהולם ב-1967, בפריז ב-1971 ושוב לאחרונה ב-1979.

על מנת לפקח על יישום האמנה ולנהלה, הוקם ארגון מיוחד שישב בברן ועבר ב-1960 לזינבה. ב-1967 הפך ארגון זה לארגון העולמי לקניין רוחני (WIPO)⁹, וב-1974 הצטרף לאומות המאוחדות.

בישראל תקפה אמנת ברן משנת 1950, לאחר שאומצה בצו זכות-יוצרים (אמנת ברן) התשי"ג-1953¹⁰, כך שבישראל לא קיימת אף שיטת רישום רשמית.

עם זאת, הודעת זכות היוצרים באמצעות סימון ממשיכה להיות נפוצה ואף שימושית, ויש בה יתרונות של יציבות. ההודעה עדיין משמשת לידוע הציבור בזכותו של בעל זכויות היוצרים, לתביעת המפר את זכויותיו ולהדיפת כל טענה בדבר "הפרה תמימה" מצד מפרי זכויות היוצרים. לסימן או להודעה יש חשיבות גם לגבי הפצת היצירה במדינות המעטות

⁸ אמנת ברן להגנת יצירות ספרותיות ואומנותיות- 1886.

⁹ הארגון העולמי לקניין רוחני World Intellectual Property Organization - 1967.

¹⁰ צו זכות יוצרים (אמנת ברן) התשי"ג-1953.

שלא הצטרפו לאמנת ברן, אך נותרו חברות באמנה העולמית. יש המוסיפים להודעה את הביטוי "כל הזכויות שמורות", ויש הממשיכים ומפרטים את שלל האיסורים הנגזרים מהזכות. לעתים, אף מוסיפים אזהרות שונות בדבר התוצאות המשפטיות, האזרחיות והפליליות, הצפויות למי שלא יציית להנחיות.

לאחר שפרי מחשבה כלשהו הוגדר כיצירה (על פי שלושת התנאים המופיעים לעיל) הוא זוכה שורה של זכויות בלעדיות¹¹ הנוגעות לבעלותו על היצירה מבחינה כלכלית ומוסרית. זכויות כלכליות - אלו זכויותיו של היוצר לביצוע שורת מעשים שרק הוא יכול לעשותם. בעבר הייתה הזכות כשמה כן היא - COPY RIGHT - הזכות הבלעדית ליצור עותקים של היצירה למשך 14 שנה. עם השנים התרחבה זכות זו ל-7 זכויות בלעדיות הניתנות ליוצר כיום. רובן ישימות לכל סוגי היצירות, אך לא כולן. הזכויות המדוברות הן:

א. הזכות ליצור עותקים מהיצירה - רק היוצר יכול ליצור עותקים מיצירתו ולא אף אחד אחר. זכות זו קיימת לגבי כל סוגי היצירות.

ב. הזכות להחליט על מועד פרסומה הראשוני של היצירה - ליוצר יש את הזכות לפרסם בעצמו את יצירתו, במידה ועדיין לא פורסמה.

ג. זכות לביצוע פומבי - ליוצר הזכות לבצע בפומבי את יצירותיו.

ד. זכות השידור - רק ליוצר יש זכות לשדר את היצירה שלו.

ה. זכות העמדת היצירה לרשות הציבור - זכות זו נוצרה לסביבת האינטרנט - רק ליוצר יש זכות להנגיש את יצירתו לציבור באמצעות האינטרנט.

ו. הזכות לעשיית יצירה נגזרת - ליוצר ורק לו, יש זכות ליצור יצירות המבוססות על יצירתו, וכל אדם אחר הרוצה ליצור יצירה המבוססת על יצירתו חייב לקבל רשותו. למשל תרגום ספר משפה אחת לשפה אחרת, עיבוד ספר לסרט, עריכת יצירה מוסיקלית וכדומה.

ז. זכות ההשכרה - השכרת עותקים פיזיים של יצירות לצורכי מסחר היא זכות בלעדית המוקנית ליוצר. זכות ההשכרה חלה רק לגבי 3 סוגי יצירות - תקליטים, יצירות קולנוע

¹¹ ס' 11 לחוק זכויות יוצרים התשס"ז-2007

ותוכנות מחשב. חנויות שמשכירות יצירות קולנועיות, למשל, מפרות זכות בלעדית של היוצר.

2. זכויות מוסריות - אלה זכויות שמקורן ב"זכויות טבעיות". בישראל קיימות שתיים -

א. זכות ההורות - ליוצר הזכות שהיצירה תקרא על שמו, יש לו זכות לקרדיט בכל שימוש ביצירתו.

ב. הזכות לשלמות היצירה - ליוצר הזכות שלא יעשה סילוף ביצירתו, יש לו שליטה על כל שינוי ביצירתו. לזכויות אלו יש ערך כלכלי, וניתן לתבוע בגינן בשונה ובנפרד מזכויות כלכליות.

בפסק דין דוד "הכי טוב" דבש נ' אדלר חומסקי & ורשבסקי בע"מ¹², ניתנה המחשה להיקף ההגנה המוענקת לזכויות יוצרים. דוד דבש, מוזיקאי וחסיד ברסלב ישראלי אשר דמותו שימשה השראה למסע פרסום גדול של "ביטוח תשעה מליון" שנערך בישראל ללא רשותו, הגיש תביעה על הפרת זכויות יוצרים ושימוש בשמו בלי לבקש את רשותו כנגד הפרסומאים, חברת הביטוח, והשחקן משה איבגי שהשתתף בקמפיין, כאשר ראה באיש המופיע במסע הפרסום את דמותו שלו. יוצרי הקמפיין - הפרסומאים, חברת הביטוח והשחקן הכחישו כי שמעו על קיומו של דוד דבש ודמותו, אולם שופט בית המשפט המחוזי בירושלים, יוסף שפירא, פסק בפסק דין תקדימי כי משרד הפרסום אדלר חומסקי ורשבסקי וחברת "ביטוח ישיר" הפרו בין היתר את זכות היוצרים של דבש ביצירותיו הקשורות לביטוי "דוד הכי טוב" וכן את זכות הפרסום שלו. השופט פסק כי הוכחה פגיעה בזכותו המוסרית של התובע לשלמות יצירתו, שכן הנתבעים עשו שימוש בביטוי המוגן באופן המעוות את כוונתו של התובע, שהיא חיזוק הביטחון באל, בכך שייחסו ביטחון זה לחברת הביטוח. כמו כן נפסק גם כי כל הנתבעים התעשרו שלא כדין על חשבון התובע. דבש נקבע זכאי לפיצויים בסכום 400 אלף שקל. מאז, נקראה הדמות בפרסומות "דוד" ללא שם משפחה או כינוי.

¹² בית המשפט המחוזי ירושלים: ת"א 6157/04, דוד "הכי טוב" דבש נ' אדלר חומסקי & ורשבסקי בע"מ - נוב' 2006.

פרק ו' בחוק זכויות יוצרים¹³ קובע את **תקופת ההגנה** על יצירה למשך חיי היוצר ו70 שנים לאחר מותו. לאחד תקופה זו הופכת היצירה לנחלת הכלל. לדוגמא, "פרויקט בן יהודה" מעלה לאינטרנט יצירות שזכויות היוצרים עליהן פגו. זכויות מוסריות לנצח נשארות בידי היוצר. במקור דינים אלו היו ל-14 שנים בלבד, אך עם השנים המשטר הפך למשטר הנותן הגנות רחבות ליוצרים. בתקליט או ביצירה שהמדינה היא בעליה הראשונים, משך ההגנה עומד על 50 שנים ממועד יצירתה. ביצירה משותפת תהא זכות היוצרים למשך חייו של היוצר האחרון שנותר בחיים ושבעים שנים לאחר מותו. במידה ויצירה פורסמה בעילום שם תהא זכות היוצרים עליה לתקופה של 70 שנים ממועד פרסומה. כפי שמדגיש עו"ד תמיר אפורי, המתמחה בענף זכויות יוצרים, העובדה כי משך זכות היוצרים נקבעה למשך תקופת חיי היוצר ולא תקופת זמן שרירותית ואחידה לכל היצירות, מבטאת ומדגישה את התפיסה המנחה בדיני זכויות יוצרים לגבי היות היצירה דבר אישי הנובע מתוך כל יוצר באופן ייחודי ואינדיבידואלי¹⁴.

מיכאל ד' בירנהק, מרצה בפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה, בוחן באחד ממאמריו¹⁵ את מקור הדין בתחום זכויות יוצרים, ומציג מחקר אקדמאי שבמסגרתו הוקם פרויקט¹⁶ המבקש להסביר את התפתחות הדין תוך דגש על תפיסה מסוימת של תהליך היצירה. הטענה הכללית של הפרויקט היא שהדין אחוז אובססיה כמעט בדימוי היוצר הרומנטי: יוצר הפועל לבדו תחת השראה, תוך סבל פיזי ורגשי, ומניב בכישרון כמעט על-אנושי יצירות מופת. בדרך כלל מתואר כפועל בסביבה פיזית ירודה ויוצר לשם היצירה ולא לשם הרווח הכספי. דוגמת וינסנט ואן גוך. המחקר איתר את שורשי הדימוי בתנועה הרומנטית של המאה התשע עשרה, הראה כיצד חדר לדין, השפיע עליו ועיצב חוקים כמו ההבחנה בין רעיון לביטוי, כללי בעלות, זכויות מוסריות ועוד. בהמשך התמקד המחקר בביקורת על מוגבלות דימוי היוצר הרומנטי: הוא מתקשה להכיל סוגי יצירה אחרים- יצירות פולקלור עממיות, יצירות שיתופיות, תעשייתיות ועוד. לפרויקט זה תובנות חשובות, לדידו של בירנהק, והוא עשוי לספק הסבר למדוע עוצב הדין כפי שעוצב. יחד עם זאת, מדגיש בירנהק, אין בו

¹³ ס' 38-44 חוק זכויות יוצרים התשס"ז-2007.

¹⁴ תמיר אפורי, "חוק זכות יוצרים" (פרק ו') הוצאת נבו, 2012.

¹⁵ מיכאל ד' בירנהק, עלי משפט ב- דרישת המקוריות בדיני זכויות יוצרים ושליטה תרבותית (תשס"ב).

¹⁶ פרויקט המחברות- The Construction of Authorship: Textual Appropriation in Law and Literature (Martha Woodmansee, Peter Jaszi eds., 1993)

כשלעצמו הצדקה של הדין. כדי שישמש הצדקה עלינו להשתכנע תחילה כי דימוי היוצר הרומנטי אכן משקף את תהליך היצירה וכי הוא דימוי ראוי, ועל כן לא מביע דעתו בירנהק.

אופן אכיפה, ענישה ומטרתה

הפרת זכויות היוצרים היא עשיית על מעשה שהזכות הבלעדית לעשותו היא של היוצר ונעשה ללא הסכמתו. הפסיקה בדבר זכויות יוצרים הינה מאוד תלויה מקרה ותלויה בהיקף החומר שהיה בו שימוש אשר מוגן בזכויות יוצרים, ראוי לציין כי האיסור לשימוש

המעגון בחוק זכויות היוצרים חל גם על היצירה כולה וגם רק על חלקים מהותיים מתוכה. ובעניין החלק המהותי, לרוב עניין זה מוגדר על ידי כל מקרה לגופו.

ה חוק אף מגדיר מה היא הפרה עקיפה של זכות היוצרים¹⁷- כל מכירה או השכרה, החזקה למטרה עסקית, הפצה בהיקף מסחרי, הצגה לציבור בדרך מסחרית או ייבוא לישראל שלא לשימוש עצמי נחשבים להפרה עקיפה ואסורים.

הרשאי לתבוע בגין זכויות יוצרים¹⁸ הוא בעל היצירה או בעל רישיון ייחודי לתביעה (אז מחויב לצרף את כל בעלי זכות התביעה האחרים, אלא אם ביהמ"ש פטרו מכך).

על התובע להוכיח שני דברים :

1. בעלות- עליו להוכיח שהוא בעל זכויות היוצרים.

2. הפרת זכויותיו על היצירה- דמיון מהותי בין היצירה המפרה ליצירתו.

הסעדים בגין הפרת זכויות יוצרים מתחלקים למספר סוגים עיקריים :

1. צו מניעה¹⁹ : הזכות למנוע הפרות נוספות.

2. פיצוי על נזק שנגרם בפועל לנפגע או על "עושר" שעשה המפר²⁰ : זהו פיצוי נזיקי, בהתאם לפקודת הנזיקין או פיצוי בעילת עושר ולא במשפט. על מנת להוכיח רכיבים אלו החוק מעניק לצד התובע מספר כלים, דוגמת הזכות לדרוש ולקבל דין וחשבון על פרטי ההפרה²¹.

3. פיצוי סטטוטורי, בלא הוכחת נזק²² : במקרה הפרה שפגעה בצורה משמעותית ביכולת בעלי היצירה למסחר אותה, גם אם לא יוכח נזק בפועל, יינתן פיצוי. השיקולים בקביעת היקף הפיצוי הם : היקף, משך וחומרת ההפרה, הנזק הממשי שנגרם לתובע, הרווח שצמח לנתבע עקב ההפרה, מאפייני פעילות הנתבע, היחסים בין הנתבע לתובע ותום ליבו של

¹⁷ ס' 48 חוק זכויות יוצרים התשס"ז - 2007.

¹⁸ ס' 54 חוק זכויות יוצרים התשס"ז - 2007.

¹⁹ ס' 53 חוק זכויות יוצרים התשס"ז - 2007.

²⁰ ס' 52 חוק זכויות יוצרים התשס"ז - 2007.

²¹ ס' 57 חוק זכויות יוצרים התשס"ז - 2007.

²² ס' 56 (א) חוק זכויות יוצרים התשס"ז - 2007.

הנתבע²³. בעבר היה הנפגע זכאי בגין כל הפרה לפיצוי שבין 10,000 ש"ח ל-20,000 ש"ח. החוק החדש מרחיב את הטווח וקובע פיצוי בלא הוכחת נזק עד ל-100,000 ש"ח.

הגנות למפר

על מנת לעודד את החשיפה ליצירה, לא ליצור פחד בקרב אומנים משש שיעתיקו וליצור עולם תוכן רחב בתרבות קובע החוק הישראלי רשימת הגנות (הגנות למפר) וקובע בפרק ד'²⁴ רשימת מעשים שאינם נחשבים הפרת זכויות יוצרים.

1. שימוש הוגן²⁵ - ההגנה המרכזית ביותר המתווה ארבעה קריטריונים לצורת שימוש ביצירה כדי שלא תוגדר כהפרת זכויות יוצרים. בהתקיים ארבעת הקריטריונים (ובשיקול בית המשפט לפיהם) יתאפשר שימוש ביצירה ללא רשות בעליו:

א. מטרת השימוש ביצירה- הצדקה לשימוש הוגן תינתן למטרות חינוך, לימוד עצמי, מחקר וביקורת, סקירה, דיווח עיתונאי, הבאת מובאות, הוראה ובחינה על ידי מוסד חינוך. שימוש למטרות מסחריות נחשב להפרת הזכויות ולא יקבע כשימוש הוגן.

ב. אופי היצירה המוגנת- אם מדובר ביצירה מסחרית יטה בית המשפט להגן על זכויות יוצריה ושימוש לא יהיה הוגן בה.

ג. כמות והיקף ההפרה של זכויות היוצרים- על היצירה המועתקת להציג שימוש מינימאלי ביצירה המוגנת. ככל שהשימוש ביצירה המוגנת נעשה בחלק מהותי יותר (מבחינת היותו רכיב עיקרי ביצירה), יטה בית המשפט לקבוע שמדובר בהפרה ולא שימוש הוגן.

ד. פגיעה בשווי השוק של היצירה המוגנת- על היצירה המועתקת לא לפגוע בשווי השוק של היצירה המוגנת. ככל שהפגיעה בשוק בו סוחר בעל זכויות היוצרים ביצירה תהיה גדולה יותר, יטה בית המשפט לקבוע שמדובר בהפרה ולא בשימוש הוגן.

²³ ס' 56 (ב) חוק זכויות יוצרים התשס"ז-2007.

²⁴ ס' 18-23 חוק זכויות יוצרים התשס"ז-2007.

²⁵ ס' 19 חוק זכויות יוצרים התשס"ז-2007.

2. המפר התמים²⁶ – הגנה הנוגעת בשימוש אגבי ביצירה הממוקמת דרך קבע במקום ציבורי ויכולה להיות על דרך הצילום, קולנוע, תקליט, ציור, שרטוט של יצירה אדריכלית, פיסולית או אומנות שימושית. ההגנה מוענקת רק למי שלא ידע ולא היה עליו לדעת כי ביצירה שהעתיק יש זכויות יוצרים. החוק אף מחיל פתרון שבעבר לא היה מקובל²⁷ לפיו העתקה של תקליטים (ורק תקליטים) מותרת לעיתים אף בלא קבלת רשות, ובלבד שהיצירה כבר פורסמה בעבר על ידי בעל הזכויות בה, הועתקה בשלמותה, ניתנה הודעה על כך לבעל זכות היוצרים ושולמו תמלוגים ראויים בהסכמה (ובהעדר הסכמה – בסכום שקבע בית המשפט). ישנם גופים שונים שמאגדים יחדיו בעלי זכויות רבים, ופועלים לגביית תמלוגים מרוכזת. למשל באקו"ם, הפדרציה הישראלית לתקליטים וקלטות, הפי"ל (הפדרציה היס תיכונית) ודומיהם.

3. העתקה זמנית – העתקת יצירה במסגרת תהליך טכנולוגי שמטרתו חוקית לא תיחשב הפרת זכויות (דוגמת שמירת אתרי אינטרנט בזיכרון המטמון של מחשב פרטי).

בפס"ד מרדכי לוי נ' אבני רביד²⁸ ניתן לראות שעולות השאלה בדבר האם הקיר העשוי בזלת מוגדר כ"יצירה" ולכן מוגן בחוק זכויות יוצרים ועל כן הנתבע (אבני רביד) חייב בפיצוי לתובע (לוי) על כך שצילם משהו שיש ללוי זכות יוצרים עליו ועשה בכך שימוש כלכלי. בפסק הדין נאמר כי: "נמצא איפוא כי התובעים לא נשאו בשלושה נטלים אשר בלעדיהם אין הם זכאים לסעד בשל הפרת זכות יוצרים: (א) התובעים לא הוכיחו את עצם קיומה של זכות יוצרים על עיצובו של קיר חזית ביתם. אין מדובר ב"מעשה-אמן אדריכלי"; (ב) התובעים לא הוכיחו את דבר קניינם-שלהם בזכות זו. זכות היוצרים נתונה לאדריכל ולא להם; (ג) התובעים לא הוכיחו כי יש במעשיה של הנתבעת משום הפרה של הזכות. השימוש שעשתה בתצלום קיר חזית הבית, אינו עולה כדי פירסום של יצירה אדריכלית-אמנותית.

לפיכך החלטתי לדחות את טענתם של התובעים על פגיעה בזכויות יוצרים.²⁹ מכאן, ניתנת לראות החלטה כי הקיר יוגדר כיצירה אך מכיוון שהוא תוצר פרי מחשבתו של האדריכל הזכות הקניינית הינה של האדריכל ולא של לוי, בעל הבית. הנוסף, כחלק מהגנות למפר ניתן לראות כי תצלום חזית הבית (קיר הבזלת) אינה פגיעה בזכויות יוצרים.

משפט עברי

מהות ההגנה ועיקרי החוק

²⁶ ס' 58 חוק זכויות יוצרים התשס"ז-2007.

²⁷ ס' 32 חוק זכויות יוצרים התשס"ז-2007.

²⁸ בית המשפט המחוזי בירושלים: ת"א (י-ם) 05\7236, מרדכי לוי נ' אבני רביד- מאי 2006

²⁹ בית המשפט המחוזי בירושלים: ת"א (י-ם) 05\7236, מרדכי לוי נ' אבני רביד- מאי 2006

סוגיית זכויות יוצרים התעוררה במלוא עוצמתה לאחר המצאת הדפוס, מרגע ששכפול והעתקה התאפשרו. לפיכך במקורות היהודיים הסוגיה לא הייתה רלוונטית ולכן לא קיימת פסיקה מפורשת של חז"ל בנושא זה, כי אם שימוש במקורות ההלכה כיסודות היכולים להיות משמעותיים לנושא זכויות היוצרים, ומתוך אותם דינים, נעשה ניסיון להבין מהי גישתם של חז"ל לנושא ולייצר פסיקה בתחום בהתבסס על דינים אלה, הלקוחים מתחומים אחרים. אימוץ דינים קיימים לתחום זכויות יוצרים נתקל ביחס שונה והוא שנוי במחלוקת. יש הגורסים, כמו הרב חיים נבון, כי העובדה שתחום זה לא היה רלוונטי לתקופתם של חז"ל וההתייחסות אליו אינה ישירה – לוקה בחסר, ויש הסבורים, כמו הרב שלמה אישון, שאין בכך פסול או חסר.

במאמרו, "זכויות יוצרים בהלכה"³⁰, טוען הרב חיים נבון כי המאמץ של גדולי החכמים בפסקיהם "לא הצליח להקיף את המכלול הסבוך של בעיות שמתעוררות מתחום זה, וזאת מסיבה פשוטה: אי אפשר להסדיר את נושא זכויות יוצרים ללא הכרה בכך שליוצר ישנה זכות על יצירתו". הוא מביא דוגמאות למכלול הסבוך של בעיות התחום, כפי שקרא להן, בגובה התשלום של הפוגע בזכויות יוצרים וביכולת להעביר בעלות על זכויות יוצרים על ידי הורשה או מכירה. שני נושאים אלה אינם יכולים לבוא על פתרונם הראוי משום שהתורה אינה מכירה במושג זכויות יוצרים, וללא הכרה עקרונית במושג יוכל היוצר לתבוע מהמעתיק לכל היותר השתתפות בהוצאות הממוניות בתהליך היצירה. הרב נבון מסכם בביקורתיות את היסודות השונים שעליהם ביססו חז"ל את התייחסותם לנושא זכויות היוצרים, וקובע שלא ניתן ליצור פסיקה בנושא זכויות יוצרים כיוון שלא קיימת הכרה מלאה בו בהלכה.

הרב שלמה אישון במאמר תגובה לרב חיים נבון³¹, חולק על גישתו הביקורתית בדבר מוגבלות המקורות היהודיים בנושא זכויות יוצרים, ומציין ציטוטים מהמשנה והתלמוד, המעידים, לדבריו, כי הדינים רלוונטיים לתחום וכי חז"ל התייחסו והכירו בזכויות היוצרים וגישתם מלמדת על השקפתם המוסרית. לדוגמא – "כל האומר דבר בשם אומר מביא גאולה

³⁰ חיים נבון, "זכויות יוצרים בהלכה", צהר ז, תשסא-2001.

³¹ הרב שלמה אישון, 'זכויות היוצרים בהלכה - תגובה', צהר ז, תשס"א, (עמ' 59).

לעולם" מסכת המעידה כי חז"ל ייחסו חשיבות ליוצר³². עוד מוסיף ואומר הרב אישון כי קיים איסור לומר דבר שלא בשם אומרו³³. בתלמוד קיימת ענישה על אומר דבר שלא בשם אומרו- הוכחה נוספת לחשיבות שחז"ל הכירו בזכות העקרונית של אדם לתבוע ציון שמו על יצירה שיצר. הרב אישון מצטט את הרב הרצוג³⁴ באחד מספריו, העוסק בין השאר בקניין רוחני במשפט העברי, ומביא דוגמא מהמשנה במסכת יומא לרצונם של היוצרים לשמור לעצמם את היצירות ולא לחלוק אותן, ולשמירה על פטנטים³⁵: עשיית לחם, עשיית קטורת, עשיית אומנות שירה, עשיית אומנות כתיבה. המשנה, אף שמגנה את התנהגותם, מתייחסת לקונפליקט הקיים בין זכותם לשמור על היצירה ולבין צרכי הרבים ליהנות מיצירות אלה. עוד מוסיף וטוען הרב אישון, כי בציווי הכללי "ועשית הישר והטוב בעיני ה'"³⁶ מחייבת התורה להגן על זכויות יוצרים, גם אם אין פרטי הלכות מפורשים לנושא. מדובר בציווי שרלוונטי לכל דבר ועניין והוא מהווה ציווי כללי לנהוג ביושר ולעשות טוב.

המחלוקת בדבר מוגבלות המקורות היהודיים בנושא זכויות יוצרים מורכבת, ומכילה פסיקות הלכה רבות המשוות, במסגרת החיפוש אחר פסיקה הולמת, לתחום זכויות היוצרים, שנחשב לאחד התחומים החדשים והטריים בעולם במשפט.

הנושא המרכזי במשפט העברי ממנו ניתן לקחת השראה בדבר זכויות היוצרים הוא ה"הסכמות" אשר הופיעו בתחילת הספרים באותה התקופה.

עם המצאת הדפוס החלו להופיע "הסכמות" לספרים הכוללות: דברים בשבח הספר, היתר ומתן הכשר להדפסתו, טרחת המחבר וההוצאה הכספית הכרוכה בהדפסת הספר, ואיסור על אחרים לחזור ולהדפיסו- איסור לשלוח יד במלאכת הזולת.

ה"הסכמות" מגינות הן על המחבר הן על המדפיס. האיסור לא הוגבל טריטוריאלי, "בהיות שספרי דפוס נעים מים אל ים", מוגבל לתקופת זמן של עשר שנים, ולא יחול אם תתקבל רשות בכתב מהמחבר או מהאחים המוליים. על המפר יוטל חרם.

³² משנה, מסכת אבות (פ"ו, מ"ו).

³³ תלמוד, מסכת בכורות (לא, ב).

³⁴ הרב יצחק איזייק הלוי הרצוג בספרו The Main Institutions of Jewish Law.

³⁵ משנה, מסכת יומא (יומא פ"ג מ"א).

³⁶ ספר דברים, פרק ו', פס' י"ח.

ניתן לראות ב"הסכמות" אלה את הבסיס לזכות היוצרים בהלכה. יש בהן ביטוי לאיזון שנעשה בין האינטרסים השונים העומדים בבסיס דיני הקניין הרוחני: **מחד, זכות היוצר ליהנות מפרי עמלו ומתן המונופולין הכרוך בכך, ומאידך טובת הכלל.** האיסור להעתיק והדפסת הספר כפי שהופיע ב"הסכמות" חל על האוכלוסייה היהודית, אולם בתי דפוס גויים, שלא היו כפופים לחוקי ההלכה, לא פעם התעלמו מהאיסורים והדפיסו ספרים ללא הסכמת המחבר. חכמי המשפט העברי היו מתקינים איסורים על יהודים, שהיוו קהל לקוחות, לקנות את הספר מהמדפיס שהפר את זכויות היוצרים.

הדיון ההלכתי הראשון בנושא זכות מדפיס למנוע מדפיסים אחרים, בא בתשובת הרמ"א, מקראקוב שבפולין בשנת ש"י (1550), שעניינה הוא הפרשה בין מהר"ם מפאדובה לבין מדפיס הנוצרי בעניין הדפסת ספר "יד החזקה" לרמב"ם.

מאחר שלא יכול לכפות דין ישראל על המדפיס הנוצרי, קבע הרמ"א שאין על יהודים לקנות את ספרי הרמב"ם הנדפסים על ידי מתחרהו של המהר"ם, והביא בסוף דיונו ההלכתי חרם על כל מי שיעשה כן.

תשובת הרמ"א הסתמכה על דין התלמוד בדבר **הסגת גבול**: דין המתיר לאומן להגביל את זכויותיו של אומן שני, המבקש להגר לעירו ולעסוק בה באותו תחום ממנו הוא מתפרנס. "ארור מסיג גבול רעהו"³⁷ הוא בסיס הפסיקה בדבר איסור הסגת גבול, עליה מסתמכות פסיקות רבות. ה"הסכמה" הראשונה בדבר איסור הסגת גבול ניתנה ביום ה' בתשרי רע"ט (1518) לשלושה מחיבורי ר' אליהו-ספר "ההרכבה", ספר "הבחור" ו"לוח בדקדוק הפעלים והבניינים".

יש המתנגדים לביסוס ה"הסכמות" על איסור הסגת גבול, כמו ר' מרדכי בנעט³⁸, הטוען כי אין לאמן כל זכות להגביל את עיסוקו של אמן אחר השוכן בעיר אחרת ואינו פולש למקומו של הראשון. הגבלת מקום מגורים, שמתאימה למקרים שכיחים של הסגת גבול, אינה הולמת כאשר מדובר בזכויות יוצרים.

³⁷ ספר דברים, כ"ז, י"ז.

³⁸ שו"ת פרשת מרדכי (חו"מ, ס' ז').

בהסכמתו על ספר "שאגת אריה"³⁹ דן ר' מרדכי בנעט ביסודות האיסור שבהסכמות, והצביע על שני טעמים המבססים לדעתו את ההסכמה:

1. "תקנת בעלי אומנויות": ההלכה קבעה כי זכותם של בעלי אומנות מסוימת- בעלי מקצוע, לקבוע לעצמם תקנות ומנהגים, אולם תוקפם של אלה מותנה באישורם של בית דין או אדם גדול בתורה המעורב בענייני ציבור, כי לוודא שאין בתקנות אלה עוולה. ניתן לומר כי האיסורים ב"הסכמות" עומדים כתקנות שיכלו לקבוע סופרים ומחברים בדבר האיסור להעתיק את יצירתם ללא אישור, אולם מתעורר קושי כיוון שלא המחברים קבעו את האיסורים, כי אם חכמי ההלכה. הפתרון לכך מסביר כי נוח היה לבעלי האומנות באיסורי החכמים, ולכן מתייחסים לאיסורים כאילו היו תקנותיהם הישירות של בעלי האומנות.

2. "תקנת חכמים": לפיה אם לא תוענק הגנה למדפיסי ספרים, יימנעו מלהדפיס ספרים, שמא יקומו אחרים וידפיסו את ספריהם.

ביסוס ההסכמות והעונשים הנגזרים מכך

יסודות האיסור עליהם ביססו חכמי המשפט העברי את ה"הסכמות" רבות ומגוונות.

³⁹ רבי אריה לייב בר אשר גינצבורג, שו"ת שאגת אריה- תקנ"ז (1797).

1. ביסוס דיני הקניין הרוחני על "איסור גזל": איסור גזל מתייחס בדרך כלל לרכוש מוחשי, גזל ממון המעוגן במשפט העברי בדיני העונשין ומוגדר כאחת העבירות החמורות ביהדות. נשאלת השאלה האם יצירה רוחנית היא כמו "דבר שאין בו ממש" ולפיכך אין להקנות אותה, או שמא מכיוון שליוצר ישנה בעלות ממונית על יצירה רוחנית, ניתן להסיק שכשם שיש גזל ביצירה חומרית, יש גזל ביצירה רוחנית.
- חכמי המשפט העברי פסקו כי לקניין רוחני חשיבות שווה למיטלטלין וכל רכוש מוחשי, וביססו את פסיקתם בנושא זכויות יוצרים על איסור הגזל לקניין הרוחני: כל האומר דבר שלא בשם אומרו משול לגזלן, ועליו אומר הכתוב במשלי: "אל תגזול דל כי דל הוא"⁴⁰.
- חכמי המשפט העברי ראו ב"גניבת דעת" מעשה פסול מוסרית, אף יותר מגניבת ממון, דבר המלמד על היקף רחב מאוד של הגנה שניסו חכמי המשפט העברי לתת לקניין הרוחני.
2. ביסוס דיני הקניין הרוחני על התפיסה של "דינא דמלכותא": מושג הלכתי במשפט העברי שתרגומו מהשפה הארמית הוא: דין המלכות. משמעות דין זה הוא שלצד הצו ההלכתי היהודי והמקובל קיים גם תוקף הלכתי גם לדינים וחוקי המלכות, דין המקום והמדינה, וצו שליטיה- להם יש כלים לעסוק בסוגיות ממוניות. הלכה זו הינה יוצאת דופן, מכיוון שהיא נותנת תוקף חוקי למשפט זר, שמקורו איננו יהודי. ניתן לבסס את התוקף ההלכתי של דיני הקניין הרוחני על בסיס דיני הקניין הרוחני בדין הישראלי. מכוח הכלל 'דינא דמלכותא' מקנה המשפט העברי תוקף הלכתי לדיני הקניין הרוחני המוצרים את מקומם בחקיקה ובפסיקה הישראלית.
3. ביסוס דיני הקניין הרוחני על דין יורד לאומנות חברו:

הראשון שעסק בהרחבה בשאלת זכויות היוצרים במובנה המודרני היה הרמ"א⁴¹, שהגן על זכויות מדפיסי ספר משנה תורה (בניהם מהר"ם פדובה), על ידי איסור קניית מהדורה מתחרה של הספר. בהתבססו על דין יורד לאומנות חברו (ב"ב כא:), הסיק כי אסור לאדם

⁴⁰ משלי (כ"ב, כ"ב-כ"ג).
⁴¹ שו"ת הרמ"א הערות סימן י'.

להיכנס לאומנות חברו- עיסוק זהה ומתחרה, אם יגרום לו פגיעה ודאית. מכאן שאסור להתחרות במו"ל ולהדפיס את אותו הספר שהוא מתפרנס מהפצתו.

ואולם הרב חיים נבון גורס כי בדין יורד לאומנות חברו אין זיקה מיוחדת לשאלת זכות יוצרים⁴². אין הכרה בייחודיות של המקרה הנידון. דין יורד לאומנות חברו מתייחס ליוצר כאל כל בעל מקצוע אחר, הזכאי רק להגנה על פרנסתו, ואינו מתייחס כלל לזכות הייחודית של יוצר על יצירתו. הניסיון ליישם את דיני יורד לאומנות חברו בהקשר של זכויות יוצרים, לוקה בחסר בהקשר זה.

4. ביסוס דיני הקניין הרוחני על דין חיוב הנאה:

בחינת הנושא על פי "חוק עשיית עושר שלא במשפט" – על פי הדין זה נהנה ולזה לא חסר. אם אדם נהנה מרכוש חברו, חייב לשלם לו רק אם חברו נחסר והפסיד. הנודע ביהודה⁴³ פסק שאדם ששכר שירותים של מדפיס, ואותו מדפיס השתמש בסידור האותיות שהכין עבור מזמין העבודה, כדי להדפיס חלק מהספר עבור עצמו, יש לחייב את המדפיס מתוך-דין זה נהנה וזה חסר. אך הרב נבון גורס כי התובע במקרה זה אינו נסמך על זכותו ביצירה, אלא על הכסף שהשקיע אדם, שאחר נהנה ממנו. ומכאן, לשיטתו, דין זה מוגבל ואינו תואם לזכויות יוצרים, שכן הוא קובע כי כאשר אין הנאה ישירה מיצירתו של יוצר, אין ליוצר אפשרות לאסור על העתקה, אלא רק לתבוע פיצוי כספי. אולם הרב זלמן נחמיה גולדברג⁴⁴ העניק פרשנות חדשה לנושא ואפשר לחייב אדם לשלם על הנאה גם אם לא נהנה אפילו בעקיפין מחפץ ששייך לחברו, ודי בכך שנהנה מכך שחברו הוציא ממון. פסיקה חדשה זו מאפשרת לחייב תשלום פיצוי על רקע זכויות יוצרים ויש בה צעד ממשי ורלוונטי לתחום.

פסק דין הוצאת כתובים אלמוג בע"מ ואח' נגד ישיבת אור וישועה ואח'⁴⁵ מציג מחלוקת בין שני מוציאים לאור של ספר משנה תורה לרמב"ם בכרך אחד ובתוספת מפתחות. ראשונים לעשות כן היו התובעים, בהוצאת "כתובים", ולאחריהם הנתבעים, בהוצאת ישיבת "אור וישועה". בתביעתם טוענים התובעים נגד הנתבעים על הפרת זכויות היוצרים, גזל, גנבת עין,

⁴² הרב עזרא בצרי, 'זכות יוצרים', תחומין ו' (תשמ"ה), עמ' 179.

⁴³ הנודע ביהודה, מהדו"ת (חו"מ כ"ד).

⁴⁴ הרב זלמן נחמיה גולדברג, 'העתקה מקסטה ללא רשות הבעלים', תחומין ו' (תשמ"ה).

⁴⁵ ביהמ"ש המחוזי ירושלים: ת"א 9056\07, הוצאת כתובים אלמוג בע"מ ואח' נ' ישיבת אור וישועה ואח', אוקט' 2008.

עשיית עושר ולא במשפט, ולשון הרע, שבאו לידי ביטוי בהעתקה רעיונית וצורנית של ספר משנה תורה בכרך אחד; כמו גם בהעתקת מונחים וערכים מחמשת המפתחות המיוחדים והבלעדיים שעליהם שקדו התובעים, וכן רבנים, משפטנים, חוקרים ואקדמאים מטעמם, במשך שנים ארוכות, במרץ ובאמונה, בעלות כספית של כ-\$200,000.

השופט, נועם סולברג, קבע כי בהתחשב בכך שמדובר במפתוח של אותה יצירה, טבעי שיהיה דמיון מסוים בין המפתחות של מהדורת "כתובים" ומהדורת "אור וישועה". השופט קבע כי מרביתם הם מונחים ומושגים המקובלים בשגרת הלשון בבית המדרש, או בשפה המשפטית הרזוחת, וכי כל שאר ערכים 'חשודים' בהעתקה הינם שוליים ובטלים ברוב. על כן קבע כי במה שהעלו התובעים, אין די על מנת להרים את נטל הוכחת טענותיהם, ופסק לטובת הנתבעים בקביעה כי לא הופרו זכויות יוצרים.

ניתן לראות כי טווח העונשים השונים היכולים להיות מוטלים על פי המשפט העברי הינו רחב: מפיצוי כספי (במקרה בו אחד נהנה והשני חסר) ועד חרם (במקרה של קניית ספר שהועתק בניגוד להסכמות על ידי גויים).

השוואה בין המשפט הישראלי למשפט העברי

כפי שהוצג קודם לכן, ענף זכויות היוצרים הינו ענף חדש שעלה לדיון רק בעת המצאת הדפוס ולכן לא מוזכר מפורשות או נדון בהרחבה בספרות פוסקים. את הדין העברי אנו מסיקים על ידי התבססות על ידי פסיקות בסיס בעניין. על כן, ההתייחסות לסוגיית זכויות היוצרים הרבה יותר רחבה ומעמיקה בדין הישראלי מאשר בדין העברי.

עם זאת, אנו רואים בסיס משותף בין שני הדינים והוא ניסיון למצוא איזון בין שני אינטרסים. האינטרס האישי, אשר שומר על היוצר ועל היצירה מפני גניבה רעיונאית ומפני התעשרות על חשבוננו.

והאינטרס החברתי-הציבורי שהיצירה תופץ בקרב רבים על מנת לעודד את פיתוח התרבות והידע.

ההבדל המרכזי בין הדין העברי והדין הישראלי הוא המטרה והתכלית של קיום החוק. ניתן לקראות זאת על ידי מידת ההגנה הניתנת לנתבע ועל ידי אופן הענישה.

במשפט העברי יש דגש על שמירת הנורמות המוסריות של הפוגע לכן במקרה של הפרת זכויות יוטל חרם על המפר ואוכלוסיית היהודים הכפופה לדינים אלו ייאסרו לקנות את הספר שהוצא לאור תוך כדי הפרת זכויות המחבר המקורי, וכך על ידי הוקעת המפר תיווצר הגנה על המחבר שזכויותיו הופרו. העונש כבד יותר מכיוון שהדגש הוא על כך שהפוגע עשה משהו לא מוסרי ועל כן ניתן להטיל עליו חרם (עונש כבד מאוד בתקופה ההיא). ההגנה במקרה זה היא (על פי הנודע ביהודה⁴⁶) שבמקרה של "זה נהנה וזה לא חסר" לא תידרש ענישה לפוגע.

במשפט העברי, קיים דגש של הגנה על היצירה אך עם זאת איזון עם טובת הציבור וכל זאת למען עידוד היצירה. לכן, מבחינת ההגנה קיימת רשימת הגנות למפר המעודד שימוש ציבורי רחב ביצירות השונות ושמה דגש על מטרת ואופי השימוש ביצירה. בנוסף הענישה

במשפט הישראלי היא על ידי פיצוי כספי (בגין נזק או פיצויים גם אם לא נגרם נזק)

והוצאת צו מניעה למפר על מנת שלא ימשיך ויפר את זכויות היוצרים.

ניתן לראות כי במשפט הישראלי מושם גם יותר דגש על ההיבט הכלכלי של העניין בגלל השוני בתקופות ובאפשרויות שנוצרו בעקבות התפתחות הטכנולוגיה.

⁴⁶ הנודע ביהודה, מהוד"ת (חו"מ כ"ד)

סיכום

זכויות יוצרים הינו ענף משפטי שאנו נתקלים בו ביום יום שלנו באופן קבוע מבלי לשים לב. דיני זכויות היוצרים "נולדו" על מנת לקדם את היצירה, התרבות והידע ובכך לפתח את המדינה ואת הכלכלה שלה. ניתן לראות כי תחום בולט במשפט זה הוא האיזון בין השמירה על זכויותיו המוסריות והכלכליות של היוצר על היצירה ובין הרצון שתופץ ככל האפשר, שלרבים יהיה גישה אליה והיא תשרת את הציבור.

במהלך עבודתי הסתקרנתי לגלות כי אף על פי שענף זכויות היוצרים לא היה קיים כשלעצמו בתקופת המשפט העברי (מכיוון ש"נולד" בעקבות התפתחות הטכנולוגיה רק לאחר מכך) קיימות פסיקות בסיס שניתן לשייך אותן לעניין וללמוד מהן רבות. גיליתי על כך שהחוק הישראלי הינו חדש וטרי יחסית (2007) ושעד שנה זו התבססו על החוק האנגלי שנחקק ב1911.

בתקופת כתיבת העבודה הבנתי כי הקדמה הטכנולוגית הינה כלי שיכול להוות מתנה גדולה לתרבות ולרעיון הפצת והעברת המידע אך עם זאת יכולה להוות הרב לזכויות היוצרים. כמעט בכל פעולה שאנו עושים כיום באינטרנט הקשורה ליצירה אנו פוגעים בזכות יוצר של משהו, בין אם זה להוריד סרט או שיר או להשתמש במאמר בלי לציין את הכותב.

למדתי כי חוק זכויות היוצרים הינו חוק המשתדל ליצור איזון בין הפרט ובין החברה, על מנת לשרת את שניהם בצורה הטובה ביותר, ושבעת פסקי דין נחקר ונבחן כל נושא וגופו. למדתי כי יש מידע שגם אם הוא מופיע בעניין המוגדר כ"יצירה" הוא מידע של הכלל ואין אפשרות לקחת אותו מן הציבור הכולל, אלא רק את אופי ביטוי- אין לאף אחד מונופול על העובדות. למדתי כי החוק נועד לעודד יצירה חדשה גם בדרך של מניעה של הפחדה בקרב אומנים צעירים מהעתקה של דברים שנוצרו קודם לכן.

בעבודתי התחזקה בי ההרגשה כי התרבות המשותפת היא מקור חוזקו של העם, ובעזרת מתן זכויות ליוצרים תיווצר כאן תרבות עשירה ומפותחת יותר, מעניינת יותר, פלורליסטית יותר. מכיוון שמצד אחד היוצרים לא יחששו ליצור ומאידך יהיה שימוש רחב ברעיונות שלהם וביצירותיהם.

ביבליוגרפיה

אתרים

- אתר נבו
- אתר דעת- אנציקלופדיה יהודית- זכויות יוצרים
- אתר דין- תורה והוראה- דין היורד לאומנות חברו
- אתר למעשה
- ויקיפדיה- ערך זכויות יוצרים, ערך קניין רוחני

מאמרים

- זכויות יוצרים בהלכה/ ר' חיים נבון, צהר ז, תשס"א
- זכויות יוצרים/ ר' עזרא בצרי, תחומין ו', תשמ"ה
- הזכות האישית (droit moral) בדיני זכויות יוצרים/ ר' יהושע ויסמן
- עלי המשפט ב' - דרישת המקוריות בדיני זכויות יוצרים ושליטה תרבותית/ מיכאל ד' בירנהק, תשס"ב
- חוק זכויות יוצרים בהלכה- תגובה/ שלמה אישון, צהר ז, תשס"א
- העתקה מקסטה ללא רשות הבעלים/ ר' זלמן נחמיה גולדברג, תחומין ו', תשמ"ה
- דינא דמלכותא דינא בזכויות יוצרים/ ר' ניר אביב, תשע"ג

ספרות פסיקה

- משנה, מסכת אבות
- תלמוד, מסכת בכורות
- משנה, מסכת יומא
- משלי (פ' כ"ב, פס' כ"ב- כ"ג)
- דברים (פר' ו', פס' י"ח)
- דברים (פר' כ"ז, פס' י"ז)

ספרים

- מה במשפט- גיליון 7 זכויות יוצרים (אפריל 2007)
- חוק זכויות יוצרים מאת תמיר אפורי, הוצאת נבו (2012)
- שו"ת שאגת אריה מאת ר' אריה לייב גינצבורג, תקנ"ז (1797)
- The main institution of Jewish law \ ר' יצחק אייזיק הלוי
- מהדו"תו הנודע ביהודה (חוי"מ כ"ד)
- שו"ת הרמ"א, הערות סימן י'
- שו"ת פרשת מרדכי (חוי"מ סי' ז')

חקיקה

- ההכרזה האוניברסאלית בדבר זכויות אדם (1948)
- חוק זכויות יוצרים, התרע"ב (1911)
- חוק זכויות יוצרים, התשס"ז (2007)
- חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, התשנ"ב (1992)
- צו זכויות יוצרים (אמנת ברן), התשי"ג (1953)

פסקי דין

- ת"א (י-ם): 05\7236, מרדכי לוי נ' אבני רביד, בית המשפט המחוזי בירושלים (מאי 2006)
- ת"א: 6157\04, דוד "הכי טוב" דבש נ' אדלר חומסקי & ורשבסקי בע"מ, ביהמ"ש המחוזי בירושלים (נוב' 2008)
- ת"א: 9056\07, הוצאת כתובים אלמוג בע"מ ואח' נ' ישיבת או וישועה ואח', ביהמ"ש המחוזי בירושלים (אוקט' 2008)

מחקרים

- The Construction of Authorship: Textual Appropriation - פרויקט המחברות -
in Law and Literature (Martha Woodmansee, Peter Jaszi eds.,) 1993